

9. Військові і воєнні злочини за законодавством України та міжнародним гуманітарним правом. Воєнні злочини армії росії в Україні 2014–2022 : практичний посібник / С. В. Петков, Д. В. Журавльов, О. Ю. Дрозд, В. Г. Дрозд. Київ : Видавничий дім «Професіонал», 2022. 280 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-621-1-52>

Попович К. Г.,
аспірант 3 року навчання
кафедри цивільного права та процесу
Державного вищого навчального закладу
«Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ДОКАЗУВАННЯ У СПАДКОВИХ СПРАВАХ, ПОВ'ЯЗАНИХ З МАЙНОМ У КРИМУ ПІСЛЯ ОКУПАЦІЇ

У сучасних умовах збройної агресії проти України та тимчасової окупації частини її території, зокрема АРК, суттєво ускладнюється реалізація та захист спадкових прав громадян. Особливої актуальності набувають питання доказування у спадкових справах, пов'язаних з майном, що знаходиться на тимчасово окупованій території, оскільки традиційні механізми збору, подання та оцінки доказів виявляються недостатніми або взагалі недоступними.

Проблематика доказування у таких справах обумовлена низкою факторів, серед яких: обмежений доступ до офіційних реєстрів і архівів, неможливість отримання документів, виданих органами державної влади України, складність перевірки достовірності актів, виданих окупаційними органами, а також наявність юрисдикційних колізій. У зв'язку з цим особливого значення набуває формування належної доказової бази, а також вироблення ефективних процесуальних механізмів захисту прав спадкоємців.

Крім того, судова практика в Україні поступово адаптується до нових викликів, що виникають у зв'язку з окупацією, формуючи підходи до оцінки доказів у подібних категоріях справ. Це зумовлює необхідність комплексного наукового аналізу особливостей доказування, визначення проблемних аспектів та пошуку шляхів їх вирішення.

Специфіка доказування у зазначеній категорії справ зумовлена обмеженням доступом до офіційних реєстрів, архівів та органів державної влади України, що унеможливує одержання належних і

допустимих доказів у традиційний спосіб. Водночас відповідно до положень Цивільного процесуального кодексу України доказами є будь-які фактичні дані, на підставі яких суд встановлює обставини справи, що обґрунтовують вимоги та заперечення сторін [2].

Проте в умовах окупації виникає проблема оцінки документів, виданих незаконно створеними органами, адже відповідно до українського законодавства такі акти не створюють правових наслідків, крім випадків, коли їх невизнання призводить до порушень прав громадян [1].

Окрему складність становить необхідність доведення юридичних фактів, зокрема факту смерті спадкодавця або місця відкриття спадщини, що нерідко потребує звернення до суду в порядку окремого провадження. Судова практика свідчить про формування підходів, за яких допускається використання альтернативних доказів, включаючи копії документів, свідчення осіб, а також відомості з відкритих джерел, з урахуванням принципів розумності та справедливості [4].

Як зазначають науковці, у справах, пов'язаних з тимчасово окупованими територіями, відбувається трансформація підходів до доказування, що зумовлена необхідністю забезпечення балансу між формальними вимогами процесуального права та реальними можливостями сторін [5].

Існує також окреме питання спадкування культурної спадщини Криму, що набуває особливої юридичної важливості.

Слід підкреслити, що поряд із ЮНЕСКО до процесу охорони української культурної спадщини активно залучені різні міжнародні інституції, зокрема це ALIPH Foundation – міжнародний альянс зі захисту спадщини у зонах конфліктів забезпечує фінансову підтримку українських музеїв і заповідників, спрямовану на придбання засобів для консервації, протипожежного захисту та цифровізації фондів. Водночас Міжнародна рада музеїв (ICOM) і Міжнародна рада з охорони пам'яток та історичних місць (ICOMOS) сприяють обміну інформацією щодо викрадених культурних цінностей. Значну роль відіграє, також організація “Blue Shield”, відома як своєрідний культурний аналог Червоного Хреста, яка об'єднує фахівців у сфері музейної, архівної та бібліотечної справи для надання допомоги у зонах збройних конфліктів. Окрім цього, Інтерпол співпрацює з українськими правоохоронними органами з метою відстеження незаконного обігу та переміщення об'єктів мистецтва на чорному ринку [6; 23].

Відповідно до підходу, відображеного у дослідженнях Міжнародного комітету Червоного Хреста, охорона культурної спадщини має характер обов'язкової норми, що зобов'язує сторони збройного конфлікту утримуватися від використання культурних об'єктів у спосіб, який може створити загрозу їх знищення чи пошкодження. Крім того, забороняється здійснення нападів на такі об'єкти, а також покладається обов'язок вживати дієвих заходів для запобігання їх розкраданню та незаконному вивезенню [7].

Зокрема, відповідно до Конвенції про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту 1954 року, держави зобов'язані забезпечити збереження та недоторканність культурної спадщини навіть у період збройного конфлікту [3].

Додаткові труднощі виникають у зв'язку з необхідністю підтвердження прав на спадкове майно, зокрема у випадках, коли відповідні документи видані на тимчасово окупованій території. Невизнання таких актів у правовій системі України, за загальним правилом, ускладнює доказування правового статусу об'єктів культурної спадщини та належності їх спадкодавцю. У зв'язку з цим судово практика виробляє підходи, спрямовані на забезпечення ефективного захисту прав спадкоємців шляхом застосування альтернативних способів доказування та оцінки доказів з урахуванням конкретних обставин справи [4].

Вирішення проблем спадкування майна, розташованого на тимчасово окупованій території Автономної республіки Крим, потребує комплексного вдосконалення як матеріально-правових, так і процесуальних механізмів захисту прав спадкоємців. Насамперед, доцільним є подальше нормативне уточнення особливостей реалізації спадкових прав щодо майна, яке перебуває на окупованій території, зокрема шляхом закріплення спеціальних процедур відкриття та оформлення спадщини незалежно від місця знаходження такого майна. Відповідні положення мають базуватися на принципі збереження юрисдикції України щодо такого майна, що прямо впливає із законодавства про правовий режим тимчасово окупованих територій.

Важливим напрямом є також удосконалення процесу доказування у спадкових справах. З огляду на об'єктивну неможливість отримання окремих документів з окупованих територій, доцільним є нормативне розширення переліку допустимих доказів, включаючи можливість використання копій документів, електронних даних, показань свідків, а також інформації з відкритих реєстрів і баз даних. При цьому суди повинні застосовувати гнучкі підходи до оцінки доказів, керуючись принципами верховенства права, добросовістності та розумності, що узгоджується із загальними засадами цивільного судочинства.

Окремої уваги потребує питання правового статусу документів, виданих на тимчасово окупованій території. Доцільним є подальше закріплення на законодавчому рівні підходу, відповідно до якого такі документи можуть враховуватися судами як джерело доказів виключно з метою захисту прав громадян, без визнання їх юридичної сили як актів легітимної влади. Такий підхід дозволяє забезпечити баланс між принципом невизнання окупаційних органів та необхідністю ефективного захисту прав спадкоємців.

Крім того, перспективним напрямком є розвиток цифрових інструментів у сфері нотаріату та правосуддя, зокрема запровадження електронних спадкових справ, дистанційного доступу до державних реєстрів

та можливості подання доказів у цифровій формі. Це сприятиме мінімізації негативного впливу територіальних обмежень та підвищенню доступності правосуддя для осіб, чий спадкові права пов'язані з окупованими територіями.

Таким чином, ефективне вирішення проблем спадкування майна в Криму можливе за умови поєднання законодавчих змін, розвитку судової практики та впровадження сучасних цифрових механізмів, що в сукупності забезпечить належний рівень захисту прав спадкоємців в умовах тимчасової окупації.

Список використаних джерел:

1. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України : Закон України від 15.04.2014 № 1207-VII. Дата оновлення: 2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18> (дата звернення: 29.03.2026).

2. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. Дата оновлення: 2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (дата звернення: 29.03.2026).

3. Конвенція про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту від 14.05.1954. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_157 (дата звернення: 29.03.2026).

4. Практика Верховного Суду щодо розгляду справ, пов'язаних із тимчасово окупованими територіями. *Верховний Суд*. URL: <https://supreme.court.gov.ua> (дата звернення: 29.03.2026).

5. Шаповал А., Наконечна І. Особливості доказування у цивільному процесі в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 5. С. 120–124. URL: <http://lsej.org.ua> (дата звернення: 29.03.2026).

6. UNESCO. Damaged cultural sites in Ukraine verified by UNESCO. Б. м. : UNESCO, б. р. URL: <https://www.unesco.org/en/articles/damaged-cultural-sites-ukraine-verified-unesco>.

7. International Committee of the Red Cross. Draft proposal: Cultural property and international humanitarian law. 1956. URL: https://www.icrc.org/sites/default/files/document/file_list/dp_consult_5_1954_cultural_property.pdf.